

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.1.50>**NOTARIAT JAKO FORMA OCHRONY PRAW PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH***Anna Tolstykh**aspirant Katedry Dyscyplin Gospodarczo-Prawnych i Bezpieczeństwa Ekonomicznego Donieckiego Państwowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Kropywnycki, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0001-6550-4152

lawyertolstykh@gmail.com

Adnotacja. Artykuł poświęcono badaniu notariatu jako alternatywnej formy ochrony praw podmiotów gospodarczych. W artykule wyjaśniono istotę notariatu jako Instytucji ochrony praw. Analizowane są naukowe i teoretyczne podejścia do działalności notariatu w zakresie ochrony praw podmiotów gospodarczych. Ujawniono treść funkcji prewencyjnej czynności notarialnej. Autor określa miejsce i rolę notariatu w systemie wymiaru sprawiedliwości i innych organów władzy publicznej. W artykule przedstawiono również cechy szeregu czynności notarialnych bezpośrednio związanych z realizacją ochrony praw podmiotów gospodarczych. Przeanalizowano związek notariatu z sądownictwem, podkreślono podobne cechy tych instytucji prawnych i istotne różnice. Przy pisaniu pracy wykorzystano kilka metod badań naukowych: systemowy, formalno-logiczny, formalno-prawny, porównawczo-prawny. W wyniku badania uogólniono możliwości zastosowania notariatu w celu ochrony praw podmiotów gospodarczych.

Słowa kluczowe: ochrona pozasądowa, czynności notarialne, sprawiedliwość prewencyjna, ochrona praw.

NOTARY AS A FORM OF PROTECTION OF THE RIGHTS OF BUSINESS ENTITIES*Anna Tolstykh**Postgraduate Student at the Department of Economic and Legal Disciplines and Economic Security of the Donetsk State University of Internal Affairs (Kropyvnytskyi, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0001-6550-4152

lawyertolstykh@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the study of notary as an alternative form of protection of the rights of business entities. The article reveals the essence of the notary as an institution of rights protection. The author analyzes scientific-theoretical approaches to the activities of the notary in the field of protection of the rights of economic entities. It is also about the content of the preventive function of notarial activity. The author defines the place and role of the notary in the system of justice and other state authorities. The article also outlines the specifics of a number of notarial actions directly related to the implementation of the protection of the rights of business entities. The relationship between the notary and the judicial system is analyzed, the similar features of these legal institutions and significant differences are highlighted. The author used several methods of scientific research: systematic, formal-logical, formal-legal, comparative-legal. As a result of the study, there have been summarized the possibilities of application of notary for the purpose of protecting the rights of business entities.

Key words: Extrajudicial protection, notarial activity, preventive justice, protection of rights.

НОТАРІАТ ЯК ФОРМА ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ*Анна Толстих**аспірант кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки Донецького державного університету внутрішніх справ (Кропивницький, Україна)*

ORCID ID: 0000-0001-6550-4152

lawyertolstykh@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено дослідженню нотаріату як альтернативної форми захисту прав суб'єктів господарювання. У статті розкрито суть нотаріату як інституту охорони прав. Аналізуються науково-теоретичні підходи до діяльності нотаріату у сфері захисту прав суб'єктів господарювання. Розкривається зміст превентивної функції нотаріальної діяльності. Автор визначає місце й роль нотаріату в системі органів юстиції та інших органів державної влади. Також у статті окреслено особливості ряду нотаріальних дій, безпосередньо пов'язаних з реалізацією захисту прав суб'єктів господарювання. Проаналізовано зв'язок нотаріату із судовою системою, виокремлено схожі риси даних правових інститутів та суттєві відмінності. При написанні роботи використовувалось декілька методів наукового дослідження: системний, формально-логічний, формально-юридичний, порівняльно-правовий. В результаті дослідження узагальнено можливості застосування нотаріату з метою захисту прав суб'єктів господарювання.

Ключові слова: позасудовий захист, нотаріальна діяльність, превентивна юстиція, охорона прав.

Вступ. Не дивлячись на реалії сьогодення, світову економічну кризу, бізнес продовжує своє існування: деякі підприємства борються за виживання, потужні виробництва максимально скорочують обсяги діяльності та штат, але подекуди можна побачити й розвиток – хтось знаходить свою нішу та споживачів, навіть під час епідемії та воєнного стану, і працює, не допускаючи повного занепаду економіки.

Поки підприємці продовжують свою діяльність, вони потребують правового захисту, тож питання форм захисту прав суб'єктів господарювання залишається актуальним як в науково-практичному, так і в теоретичному аспекті. Одним з інститутів, який забезпечує реалізацію державою своєї правозахисної функції є інститут нотаріату.

На світовому рівні наукові напрацювання з-приводу інституту нотаріату є досить різноманітними, оскільки існують різні системи нотаріату, що були сформовані, ґрунтуючись на різних системах права, під впливом історичних, соціально-економічних та національних чинників. Зокрема, Н. В. Ільєва визнає існування двох нотаріальних систем: англосаксонської («commonlaw») та латинської («civillaw»), які кардинально відрізняються одна від одної особливостями правового регулювання діяльності нотаріусів (Ільєва, 2016: 41–43). Відповідно, вивчення нотаріату як форми охорони прав суб'єктів господарювання доцільно проводити в межах національного законодавства.

Тож метою даної роботи є дослідження нотаріату як форми захисту прав суб'єктів господарювання України.

Основна частина. Конституційні норми гарантують кожному громадянину право на отримання кваліфікованої правової допомоги. В той же час, надання правової допомоги полягає не лише у відновленні порушених прав, але й у недопущенні їх порушення чи оспорювання. Так, досить поширеним, і в той же час, досить специфічним інструментом запобігання спорів між учасниками господарських відносин є нотаріат. Однак теоретичних напрацювань щодо питання охорони прав суб'єктів господарювання нотаріусом в науковому просторі майже немає.

У зв'язку з цим, здійснюючи дослідження даного питання було поставлено такі завдання:

- визначити суть нотаріату як інституту охорони прав;
- вивчити особливості нотаріату як форми захисту прав суб'єктів господарювання;
- проаналізувати взаємодію нотаріату із судовою системою;
- виокремити специфіку правового регулювання діяльності нотаріату в сфері захисту прав підприємців.

При написанні роботи використовувалось декілька методів наукового дослідження: системний, оскільки автор розглядає нотаріат як одну із складових правозахисної системи держави, та визначає його місце в цій системі; формально-логічний, який дозволяє комплексно дослідити інститут нотаріату як правове, системне явище; формально-юридичний метод, за допомогою якого було зосереджено увагу на логічному опрацюванні правових норм, що регулюють діяльність нотаріату в сфері захисту прав суб'єктів господарювання, переформатовано деякі правові положення в загальні поняття і наведено логічні висновки; порівняльно-правовий метод, який полягає в зіставленні різних правових систем, з метою виявлення рис подібності або відмінності між ними.

Автором опрацьовано нормативно-правові акти, що регулюють діяльність нотаріату в Україні, а також ряд наукових робіт вчених, підручників відповідної тематики, на які надаються посилання за текстом статті.

Так, нотаріальна форма захисту регулює суспільні відносини, пов'язані з охороною суб'єктивного права особистості без допомоги судових органів. Даний інститут несудового захисту є охоронним інститутом, який має окреме нормативно-правове регулювання (Желіховська, 2014: 33-38). Основним нормативно-правовим актом, який регулює діяльність нотаріату в Україні є Закон України «Про нотаріат», стаття 1 якого визначає нотаріат як систему органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності (Про нотаріат, 1993).

Спираючись на положення Резолюції Європейського парламенту, К.І. Чижмарь стверджує, що інститут українського нотаріату можна впевнено назвати органом превентивного правосуддя, що попереджує звернення громадян до суду у справах, пов'язаних з реалізацією прав та інтересів, що охороняються законом, коли для виникнення або реалізації безспірного суб'єктивного права необхідне публічне волевиявлення компетентного органу, офіційне визнання, підтвердження ним цього права (Чижмарь, 2015: 7).

Щодо превентивного характеру нотаріату як форми захисту прав варто також навести позицію Н.В. Круковес, яка зазначає, що при здійсненні нотаріальної діяльності нотаріус повинен бути неупередженим та зобов'язаний сприяти особам, які до нього звертаються, у реалізації їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права та обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду, а також відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України. Тобто нотаріус як особа, яка виконує функції, делеговані їй державою, шляхом надання кваліфікованих юридичних порад забезпечуватиме дотримання єдності інтересів громадян та держави (Круковес).

Тож, по-перше, дієвим інструментом нотаріату, спрямованим на захист прав, є консультації нотаріусів, які здійснюються в межах права нотаріусів давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру, визначеного статтею 4 Закону України «Про нотаріат» (Про нотаріат, 1993). Нерідко, в ході консультації нотаріуси приймають рішення про відмову у вчиненні нотаріальних дій, яке

в подальшому оформлюється документально у встановленому законом порядку та запобігає формуванню у зацікавленої особи хибного уявлення про певні права чи обов'язки.

По-друге, з огляду на перелік нотаріальних дій, визначений Законом України «Про нотаріат», велика кількість таких дій пов'язана з реалізацією суб'єктами господарювання своїх прав. Зокрема, нотаріуси:

- посвідчують правочини (договори, довіреності, вимоги про нотаріальне посвідчення правочину тощо);
- видають свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів);
- видають свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів), якщо прилюдні торги (аукціони) не відбулися;
- накладають заборону щодо відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно), що підлягає державній реєстрації;
- накладають заборону щодо відчуження грошових сум, що будуть зараховані заявником вимоги, визначеним відповідно до частини четвертої статті 65-2 Закону України «Про акціонерні товариства», на рахунок умовного зберігання (ескроу), відкритий відповідно до зазначеного Закону;
- посвідчують факт, що юридична особа є виконавцем заповіту;
- приймають у депозит грошові суми та цінні папери;
- вчиняють виконавчі написи;
- вчиняють протести векселів (Про нотаріат, 1993).

Отже, нотаріат відіграє важливу роль у захисті конституційних прав – права власності та права на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Так, досить часто, суб'єкти господарювання є учасниками правочинів, при здійсненні яких виникає необхідність у додаткових гарантіях щодо захисту прав таких суб'єктів. В свою чергу, правочин, посвідчений в нотаріальному порядку, характеризується надійністю та правомірністю. Участь нотаріуса у розробленні умов правочину дає змогу уникнути виникнення спорів про право між учасниками правочину та робить їх відносини більш передбачуваними, що дуже важливо в умовах ринкової економіки. Навіть у разі подальшого виникнення спору відносно виконання такого правочину, до його розгляду долучається нотаріус, який допомагає в межах своєї юрисдикції встановити дійсні обставини справи та забезпечити дотримання законних прав та інтересів учасника спірних відносин.

Також, вчиняючи інші нотаріальні дії на запит суб'єкту господарювання, нотаріус підтверджує цим законність і достовірність відповідних дій.

Окремої уваги заслуговує такий шлях захисту прав суб'єктів господарювання за допомогою нотаріату, як встановлення (скасування) вимоги, що підлягає нотаріальному посвідченню. Зокрема, згідно зі статтею 113 Господарського кодексу України, учасник приватного підприємства може встановити вимогу нотаріального посвідчення правочину, предметом якого є частка такого учасника у статутному капіталі відповідного підприємства, та скасувати таку вимогу, відомості про що вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань у порядку, визначеному законом. Така вимога учасника, а також скасування учасником цієї вимоги є одностороннім правочинном та підлягає нотаріальному посвідченню (Господарський кодекс, 2018).

Також нормами частини 2 статті 5 та частини 4 статті 21 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» встановлено, що учасник товариства може встановити вимогу нотаріального засвідчення справжності власного підпису під час прийняття рішень з питань діяльності відповідного товариства та/або вимогу нотаріального посвідчення правочину, предметом якого є частка такого учасника у статутному (складеному) капіталі відповідного товариства, та скасувати таку вимогу, відомості про що вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань у порядку, визначеному законом. Така вимога учасника чи скасування учасником цієї вимоги є одностороннім правочинном і підлягає обов'язковому нотаріальному. Учасник товариства може встановити вимогу нотаріального посвідчення правочину з відчуження, застави частки такого учасника у статутному капіталі відповідного товариства та скасувати таку вимогу, відомості про що вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань у порядку, визначеному законом. Така вимога учасника, а також скасування учасником цієї вимоги є одностороннім правочинном та підлягає нотаріальному посвідченню (Про товариства, 2018).

Крім того, норми земельного законодавства вказують на те, що вимога нотаріального посвідчення правочину може бути встановлена власником земельної ділянки щодо нотаріального посвідчення договорів про встановлення земельного сервітуту, оренди землі, про надання права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис), про надання права користування земельною ділянкою для забудови (суперфіцій) (Земельний кодекс, 2001; Про оренду землі, 1998).

Наведений вище механізм яскраво висвітлює превентивну спрямованість нотаріату, оскільки дозволяє переліченим суб'єктам захистити свої права від неправомірних посягань та уникнути негативних наслідків, пов'язаних з виконанням певних повноважень та реєстрацією прав на земельну ділянку.

Ще однією нотаріальною дією, особливості якої варто деталізувати в рамках даного дослідження, є вчинення виконавчого напису. Відповідно до статті 87 Закону України «Про нотаріат», для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість. Вчинення виконавчого напису нотаріусом здійснюється виключно у разі наявності належного підтвердження безспірності суми заборгованості боржника перед кредитором. Стягнення

за виконавчим написом провадиться в порядку, встановленому цивільним процесуальним законодавством для виконання судових рішень (Про нотаріат, 1993).

Така дія може бути використана як гарантія виконання грошових зобов'язань для суб'єктів господарювання та спосіб уникнення подальших судових спорів. Важливою особливістю даної нотаріальної дії є те, що виконавчий напис може бути пред'явлено до примусового виконання, тобто він має силу виконавчого документа.

Крім того, нормами статей 1, 16-1 Закону України «Про нотаріат» встановлено, що на нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах або займаються приватною нотаріальною діяльністю, законом може бути покладено вчинення інших дій, відмінних від нотаріальних, з метою надання їм юридичної вірогідності. Нотаріуси можуть проводити медіацію у порядку, визначеному законом, за умови проходження ними базової підготовки медіатора. Нотаріальна палата України здійснює підготовку нотаріусів у сфері медіації, веде та оприлюднює реєстри нотаріусів, які пройшли підготовку у сфері медіації (Про нотаріат, 1993).

При цьому, медіація є ефективним інструментом вирішення конфліктних ситуацій та господарських спорів між контрагентами. Медіація дає можливість учасникам конфлікту вирішити його, продовжуючи свою фінансово-господарську діяльність і зберегти репутацію та по суті, є окремою формою захисту прав суб'єктів господарювання. Фактично, досвід нотаріуса, його знання є гідним підґрунтям для освоєння роботи медіатора та її подальшого професійного виконання.

Таким чином, нотаріат є багатофункціональним інститутом, який забезпечує охорону й захист прав, в тому числі, суб'єктів господарювання, шляхом вчинення нотаріальних дій від імені держави. Відповідно, однією з непрямих функцій нотаріату можна вважати зниження навантаження на судову систему.

Отже нотаріат, поряд із судами, створює логічну систему захисту прав громадян і юридичних осіб. Обидва інститути мають спільні риси: здійснюють владні повноваження, діють від імені держави, при цьому залишаючись незалежними від неї і від учасників відповідного процесу, керуються схожими принципами, такими як неупередженість, об'єктивність, законність.

В той же час, суд є єдиним органом, який фактично може здійснювати державний контроль за законністю нотаріальних дій, оскільки саме рішенням суду можуть бути визнані незаконними: нотаріальна дія, відмова у вчиненні нотаріальної дії, нотаріально посвідчені правочини. Також в судовому порядку можливо визнати нотаріуса зобов'язаним відшкодувати шкоду, заподіяну внаслідок його незаконних дій.

Нотаріат в рамках виконання проаналізованої вище превентивної функції істотно зменшує необхідність звернення до суду, виключаючи можливі спори про право. Нотаріально посвідчення прав, фактів або документів вказує на їх доказову силу і спрощує процедуру встановлення обставин справи в судовому провадженні.

Доступність нотаріальної діяльності обумовлює той факт, що посада нотаріуса є публічною, але зміст нотаріальної діяльності позбавлений публічного характеру. Коли суд здебільшого слухає справи у відкритих судових засіданнях, нотаріуси зобов'язані зберігати таємницю вчинюваних нотаріальних дій, що дозволяє сформувати високий рівень довіри до нотаріуса.

Довіра цивільного обороту до нотаріальних документів і дій ґрунтується на двох моментах: а) нотаріус – посадова особа з державними контрольними функціями, і сама участь такої особи в складанні документа дає суспільству гарантію проти зловживань, тим більше що за законом на нотаріуса покладений обов'язок здійснювати контроль за законністю вчинених нотаріальних дій; б) нотаріус у межах своїх повноважень – фахівець, особа компетентна, отже, і договори, укладені в нотаріальних органах, є правильними і за своєю формою, і по суті. Це щонайкраще забезпечує права сторін, і водночас максимально утверджується авторитет держави як інституту, що є гарантом захисту законних прав та інтересів громадян (Комаров, Баранкова, 2019: 39).

Висновки. З огляду на викладене вище, нотаріат покликаний захищати права фізичних та юридичних осіб, оскільки нотаріуси зобов'язані надавати незалежну і неупереджену юридичну допомогу на основі рівності, законності і справедливості, попереджаючи виникнення правових конфліктів. Предмет діяльності нотаріату обмежений рамками безспірної цивільної юрисдикції. Основна функція нотаріату як форми захисту прав – превентивна, оскільки професійна нотаріальна діяльність забезпечує запобіжний правовий захист та знижує вірогідність порушення в майбутньому прав та інтересів суб'єктів права та виникнення судових спорів. В той же час, діяльність нотаріату тісно пов'язана з інститутом судової влади, вони мають низку спільних рис та єдиного спрямованість – забезпечення виконання правозахисної функції держави, в тому числі, по відношенню до підприємців.

Підводячи підсумки необхідно зазначити, що більшість наукових робіт розкривають інститут нотаріату в контексті захисту цивільних прав, пов'язують нотаріальну діяльність з адміністративною функцією держави або досліджують його контитуційно-правовий статус. В той же час, в сучасній правовій літературі відсутні роботи, присвячені детальному аналізу особливостей нотаріату як однієї з форм захисту прав суб'єктів господарювання.

Як зазначає Л.М. Ніколенко, суб'єкти господарювання рідко застосовують нотаріальну форму як захист своїх прав та охоронюваних законом інтересів. Це пов'язано з тим, що в Україні відсутній нормативний документ, який би детально регламентував механізм та процесуальну процедуру здійснення нотаріальних дій щодо захисту господарювання (Nikolenko, 2017: 19-24).

Отже дане дослідження формує теоретичний базис, який дозволяє оцінити можливості нотаріату як інструменту захисту прав суб'єктів господарювання. Проведений аналіз вказує на те, що законодавчі норми,

які в певній мірі регулюють даний напрямок застосування нотаріату, є поодинокими та містяться в різних нормативно-правових актах, в той час, як в спеціальному Законі окремої уваги відповідному питанню не приділяється взагалі. Певно, така ситуація зумовлена тим, що відносно до загальних функцій нотаріату, захист прав підприємців не задекларовано як самостійний напрям, тож у законодавця відсутні підстави виокремлювати його серед інших і чисельні зміни до Закону України «Про нотаріат» не торкаються даної теми. Однак, досліджуючи різні форми захисту прав суб'єктів господарювання, все ж таки, важливо приділити увагу і нотаріату, ефективність діяльності якого є ознакою розвинутого правового суспільства.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України : Закон України від 07.03.2018 № 436-IV. Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 10.03.2023).
2. Желіховська Ю.В. Форми та способи охорони цивільних прав та інтересів нотаріусом. Молодий вчений. – 2014. – № 4(07)(2). – С. 33–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_4%2807%29%282%29__10. (дата звернення: 10.03.2023).
3. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 10.03.2023).
4. Льева Н.В. Зарубіжний досвід здійснення нотаріальної діяльності та його адаптація до вітчизняної системи нотаріату. Конституційно-правовий вимір в розвитку правової системи України. 2016. С. 41–46.
5. Комаров В.В., Баранкова В.В. Нотаріат в Україні : підручник – Х. : Право, 2019. – 384 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/626/3_Notariat_pidruchnik_2019_vnutri.pdf (дата звернення: 10.03.2023).
6. Круквес Н. Сучасні тенденції розвитку нотаріату в Україні. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_2331.
7. Nikolenko, L.N. (2017). Zakhyst prav ta interesiv sub'ektiv hospodaruvannya v umovakh reformuvannya zakonodavstva. *Economics and Law*, (2 (47)), 19–24.
8. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 10.03.2023).
9. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV. Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (дата звернення: 10.03.2023).
10. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 10.03.2023).
11. Чижмар К.І. Інститут нотаріату в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. К., 2015. 40 с.

References:

1. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 07.03.2018 № 436-IV. Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Zakonodavstvo. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (data zvernennia: 10.03.2023). [in Ukrainian].
2. Zhelikhovska Yu. V. Formy ta sposoby okhorony tsyvilnykh prav ta interesiv notariusom. [Forms and methods of protection of civil rights and interests by a notary] *Molodyi vchenyi*. – 2014. – № 4(07)(2). – S. 33–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_4%2807%29%282%29__10. (data zvernennia: 10.03.2023). [in Ukrainian].
3. Zemelnyi kodeks Ukrainy [Land Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 25.10.2001 № 2768-III. Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Zakonodavstvo. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (data zvernennia: 10.03.2023). [in Ukrainian].
4. Iliieva N. V. Zarubizhnyi dosvid zdiisnennia notarialnoi diialnosti ta yoho adaptatsiia do vitchyznianoï systemy notariatu. [Foreign experience of notarial activity and its adaptation to the domestic notary system] *Konstitutsiino-pravovyi vymir v rozvytku pravovoi systemy Ukrainy*. 2016. S. 41–46. [in Ukrainian].
5. Komarov V. V., Barankova V. V.. Notariat v Ukraini [Notary in Ukraine]: pidruchnyk – Kh. : Pravo, 2019. – 384 s. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/626/3_Notariat_pidruchnik_2019_vnutri.pdf (data zvernennia: 10.03.2023). [in Ukrainian].
6. Krukoves N. Suchasni tendentsii rozvytku notariatu v Ukraini. [Modern trends in the development of the notary in Ukraine] URL: https://minjust.gov.ua/m/str_2331. [in Ukrainian].
7. Nikolenko, L.N. (2017). Zakhyst prav ta interesiv subiektiv hospodariuvannya v umovakh reformuvannya zakonodavstva. [Protection of the rights and interests of economic entities in the conditions of legislative reform] *Economics and Law*, (2 (47)), 19–24. [in Ukrainian].
8. Pro notariat [About the notary]: Zakon Ukrainy vid 02.09.1993 r. № 3425-XII. Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Zakonodavstvo. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (data zvernennia: 10.03.2023). [in Ukrainian].
9. Pro orendu zemli [About land lease]: Zakon Ukrainy vid 06.10.1998 № 161-KhIV. Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Zakonodavstvo. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (data zvernennia: 10.03.2023). [in Ukrainian].
10. Pro tovarystva z obmezhenoiu ta dodatkovoiu vidpovidalnistiu [About limited and additional liability companies]: Zakon Ukrainy vid 06.02.2018 № 2275-VIII. Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Zakonodavstvo. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (data zvernennia: 10.03.2023). [in Ukrainian].
11. Chyzhmar K. I. Instytut notariatu v systemi zakhystu prav i svobod liudyny i hromadianyna [Institute of notary in the system of protection of human and citizen rights and freedoms]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. K., 2015. 40 s. [in Ukrainian].